

# บทบรรณาธิการ: เมื่อนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยารุ่นใหม่ สทนาค้ามศาสตร์

ดิศณภพจ์ สิ้นสมบุรณ์ทอง

ท่ามกลางข้อถกเถียงทางวิชาการมากมายที่สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยากำลังเผชิญหน้าในปัจจุบัน พลวัตขององค์ความรู้และพรมแดนของสาขาวิชาได้กลายมาเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งและได้รับความสนใจจากนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยามากมายที่ผ่านมานักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยามุ่งตอกย้ำความสำคัญของสาขาวิชาของตนผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยพื้นที่ที่เรียกว่า “สังคม” หรือสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ โดยใช้กรอบแนวคิดและกระบวนการแสวงหาความรู้ที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (academic professionalization) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้นและกลางศตวรรษที่ 20 เมื่อสังคมวิทยามีวิวัฒนาการอย่างก้าวกระโดดในสหรัฐอเมริกา อันเป็นผลมาจากความพยายามของซี. ไรต์ มิลส์ (C. Wright Mills) และทัลคอตต์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) ทำให้นักสังคมวิทยาที่สมานาน “จินตนาการทางสังคมวิทยา” (sociological imagination)<sup>1</sup> จำต้องผูกมัดตนเองเข้ากับภารกิจในการผลิตความรู้ที่มี

---

<sup>1</sup> จินตนาการทางสังคมวิทยา หมายถึง “ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงมุมมองหนึ่งเป็นอีกมุมมองหนึ่งและเป็นกระบวนการสร้างมุมมองที่เพียงพอต่อการมองเห็นสังคมทั้งสังคมและองค์ประกอบของสังคม” (Mills, 1959, p. 211) กล่าวคือ นักสังคมวิทยามีหน้าที่บ่งชี้ เชื่อมโยง และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมที่ดำรงอยู่เบื้องหลังประเด็นปัญหาต่างๆ ในสังคมร่วมสมัย (Belhassen, 2007, p. 1078)

ความหมายและเกี่ยวกับสังคมอยู่เสมอ<sup>2</sup>

อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยอิทธิพลของปรากฏการณ์ระดับโลกในหลากหลายมิติ อาทิ โลกาภิวัตน์ การเติบโตของทุนนิยมโลก ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี ฯลฯ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้กับสภาพแวดล้อมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันสลับซับซ้อนมากเกินกว่าที่นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาจะใช้องค์ความรู้ในสาขาวิชาตนเพียงลำพังในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงใดๆ ได้โดยสมบูรณ์ บทบาทขององค์ความรู้และเทคโนโลยีในพื้นที่ทางการเมืองและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆ กับความคาดหวังของสังคมที่มีต่อองค์ความรู้ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างความรู้และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของความรู้ รวมถึงบทบาทของผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ที่มีได้จำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่ทางวิชาการอีกต่อไป (Nowotny, 1999 as cited in Rohrer, 2005, pp. 6–7)

ด้วยอิทธิพลของแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมที่แพร่หลายในสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 1960 นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาล้วนถูกผลักดันให้ออกจากศูนย์กลาง (decentered) ในการเป็นองค์ประธาน (subject) แห่งการอธิบายสังคม (Bauman, 1988) กล่าวคือ การผูกขาดคำอธิบายว่าด้วยสังคมแบบโครงสร้าง-หน้าที่นิยม (structural-functionalism) ที่อธิบายว่าสังคมมีแบบแผนอันเป็นสากลและอ่านออกได้ (legible) ราวกับว่ามีไวยากรณ์หรือโครงสร้างบางประการ

<sup>2</sup> ทั้งนี้ ดาลิบอร์ มีชีนา (Dalibor Mišina, 2015) เรียกขานการผูกติดองค์ความรู้ทางสังคม-วิทยาเข้ากับภารกิจในการรับใช้สังคมว่า “ความวิตกกังวลถาวร” (permanent anxiety) กล่าวคือ นักสังคมวิทยาถูกกดดันจากสาขาวิชาของตนให้ต้องทบทวนตนเองอยู่เสมอว่า องค์ความรู้ที่ตนผลิตขึ้นจะต้องตอบโจทย์ความต้องการของสังคมอยู่ตลอดเวลา

กำกับอยู่เบื้องหลังอย่างตายตัว ถูกท้าทายเป็นอย่างมากจากแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมที่ปฏิเสธการอธิบายทางสังคมวิทยาว่าด้วยการจัดระเบียบทางสังคมบนพื้นฐานของความสอดคล้องต้องกัน (coherence) และความเป็นสากล (universality) ด้วยเหตุนี้ นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาจึงหันมาพิจารณาว่ากรอบแนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาดั้งเดิมที่ปราศจากปฏิสัมพันธ์ทางความคิดกับสาขาวิชาอื่นๆ อาจไม่เพียงพออีกต่อไปในการรับมือกับคำถามสำคัญที่ตามหลอกหลอนนักสังคมวิทยาในปัจจุบันที่ว่า “สังคมวิทยาตายแล้วหรือยัง?” ซึ่งเป็นคำถามที่สะท้อนให้เห็นสิ่งที่อุลริช เบ็ค (Ulrich Beck, 2007) เรียกว่า “สถานภาพซอมบี้” (zombie status) ของนักสังคมวิทยา<sup>3</sup>

เพื่อรับมือกับสิ่งที่เบ็คเรียกขานว่าสถานภาพซอมบี้ของสาขาวิชานักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาจำนวนหนึ่งจึงพยายามวิพากษ์ความโดดเด่น (distinctiveness) ของสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในฐานะวิทยาการที่เป็นเอกเทศ (disciplinarity) ซึ่งเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาที่ผ่านมาจากรุ่นสู่รุ่นซึ่งได้รับการถ่ายทอดมรดกความรู้แบบดั้งเดิมเกิดข้อจำกัดในการมอง การรับรู้ และการพิจารณาคุณลักษณะของสังคมมนุษย์อย่างตายตัว อีกทั้งนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาจำนวนหนึ่งยังพยายามพิจารณาความ

---

<sup>3</sup> นักสังคมวิทยาล้วนตระหนักว่าองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาเช่นในอดีตไม่เพียงพอต่อการอธิบาย วิเคราะห์ และทำความเข้าใจสังคมมนุษย์ในปัจจุบันที่มีความสลับซับซ้อนอย่างมากได้อีกต่อไป หากนักสังคมวิทยายังคงยืนกรานที่จะยึดติดกับองค์ความรู้ในสาขาวิชาของตนโดยปราศจากการสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์หรือต่อ ยอดองค์ความรู้ด้วยท่าทีที่เป็นปฏิบัติต่อการครอบงำความรู้ชุดเดิมและมุมมองเชิงวิพากษ์ที่มุ่งสั่นคลอนความ “เอกประสงค์” ของสังคมวิทยาในฐานะสาขาวิชาที่มี “เครื่องมือสำเร็จรูป” สาขาวิชาสังคมวิทยาก็จะไม่สามารถก้าวข้ามคำถามดังกล่าวที่ยังคงตามหลอกหลอนนักสังคมวิทยาได้

เป็นไปได้ในการนำพาสาขาวิชาไปสู่การมีปฏิสัมพันธ์หลากหลายลักษณะกับสาขาวิชาอื่นๆ [อาทิ สหวิทยาการ (interdisciplinary) พหุวิทยาการ (multidisciplinary) และข้ามพ้นวิทยาการ (transdisciplinary)] อีกด้วย ซึ่งความพยายามข้างต้นได้นำไปสู่การเผชิญหน้ากับอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งคือ การทบทวนปฏิสัมพันธ์เชิงความรู้ที่สาขาวิชาสังคม-วิทยาและมานุษยวิทยามีต่อสาขาวิชาอื่นๆ และสำรวจว่าปฏิสัมพันธ์ข้างต้นเป็นไปในลักษณะใด รวมถึงพิจารณาว่าความสลับซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ข้างต้นกำลังเปลี่ยนแปลงฐานคิดและกรอบความรู้ของสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเองด้วยหรือไม่ และเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด และในท้ายที่สุด ปฏิสัมพันธ์เชิงความรู้ข้างต้นนำไปสู่การนำพาสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปสู่จุดสิ้นสุดของการเป็นหนึ่งในสาขาวิชาที่มีความจำเป็นต่อสังคมมนุษย์หรือไม่

### **ความเป็นศาสตร์/วิทยาการของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา**

นับตั้งแต่กำเนิดของสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ดูเหมือนว่ามีความพยายามในการจัดแจงให้สาขาวิชาดังกล่าวกลายเป็นสาขาวิชาที่ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศให้ได้ กล่าวคือ ในขณะที่สังคมวิทยาถูกนำเสนอว่าเป็นชุดความรู้ที่มุ่งทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คน รวมถึงการทำงานของกลไกทางสังคมที่มีส่วนสำคัญในการก่อร่างสร้างสังคมขึ้นและธำรงรักษาระเบียบของสังคมไว้นั้น มานุษยวิทยาได้ถูกนำเสนอว่าเป็นชุดความรู้ที่มุ่งทำความเข้าใจระบบสัญลักษณ์ การกำหนดความหมายของมนุษย์ต่อสรรพสิ่ง รวมถึงแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดความหมายของการเป็นมนุษย์

ทั้งนี้ องค์ความรู้ของสาขาวิชาทั้งสองเริ่มต้นจากความพยายามของ

นักวิชาการในช่วงศตวรรษที่ 19 ในการสถาปนาสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็น(วิทยา)ศาสตร์” หรือ “วิถีแห่งวิทยาการ” (mode of science) ขึ้นมาเพื่อสะท้อนศักยภาพของมนุษย์ยุคนี้ที่แข็งแกร่งที่สามารถค้นพบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ตามธรรมชาติในโลกทางกายภาพ (ซึ่งหมายถึงโลกที่เต็มไปด้วยดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ) และโลกทางสังคม (ซึ่งหมายถึงโลกที่เต็มไปด้วยมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม) อาจกล่าวได้ว่าสาขาวิชาสังคมวิทยามีความเป็นวิทยาศาสตร์สังคมนับตั้งแต่เริ่มต้นอันเป็นมรดกตกทอดของ โกลด อองรี เดอ แซง-ซิมง (Claude Henri de Saint-Simon) ผู้บุกเบิกสาขาวิชาดังกล่าวด้วยวิธีการแบบปฏิฐานนิยมและวิทยาศาสตร์นิยมว่าด้วยวิศวกรรมทางสังคม (positive-scientific means of social engineering) ในนามของ “วิทยาการ/ศาสตร์แห่งมนุษย์” (science of man) กล่าวคือ สังคมวิทยาเป็นองค์ความรู้ที่มีหน้าที่รับใช้สังคมและทำให้สังคมมีอนาคตที่ดียิ่งขึ้น (Saint-Simon, 1974)

ในขณะเดียวกัน ความเป็นวิทยาศาสตร์ของมานุษยวิทยาเริ่มต้นขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 17-19 เมื่อข้อเขียนเชิงพรรณนาของนักธรรมชาตินิยมถูกใช้เป็นฐานในการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับวิวัฒนาการตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต อิทธิพลทางความคิดของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) และเฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งต้นศตวรรษที่ 20 ได้ทำให้สาขาวิชามานุษยวิทยาเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจพัฒนาการความเป็นมนุษย์จากมุมมองและองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเกี่ยวพันกับวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตและทฤษฎีเชื้อชาติเชิงชีววิทยา (biological race theory) ในช่วงเวลาเดียวกับที่สาขาวิชากำเนิดและเติบโตด้วยเรื่องเล่าจากการเดินทางของนักสำรวจดินแดนที่ข้ามพ้นยุโรปและการกักขังดินแดนของเจ้าอาณานิคม

ชาวตะวันตกเหนือดินแดนอื่นๆ ทั้งในทวีปแอฟริกา เอเชีย และอเมริกาใต้ (Asad, 1973; Stocking, 1987) สาขาวิชามานุษยวิทยาที่ถูกจำแนกออกเป็น 4 สาขาวิชาย่อย (อันประกอบไปด้วยมานุษยวิทยาวัฒนธรรม มานุษยวิทยากายภาพ มานุษยวิทยาภาษา และโบราณคดี) นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา กำลังสะท้อนให้เห็นว่ารากฐานของวิทยาศาสตร์ไม่เคยจางหายไปจากสาขาวิชาดังกล่าว<sup>4</sup>

สิ่งที่เรียกว่าความเป็น(วิทยา)ศาสตร์หรือวิถีแห่งวิทยาการข้างต้น กำลังตอกย้ำแนวทางในการสร้างความรู้สองแนวทางสำคัญ ได้แก่ ประการแรก การสร้างองค์ความรู้จากการกำหนดกรอบการศึกษาและคำถามการวิจัยจากภายในอาณาบริเวณของสาขาวิชาของตนเป็นหลัก กล่าวคือ การสร้างความรู้ของสาขาวิชาหนึ่งๆ ย่อมเกิดจากการต่อยอดทรัพยากรทางปัญญาที่บรรจุไว้ในคลังความรู้ของสาขาวิชานั้น ตัวอย่าง เช่น การนำเสนอข้อค้นพบใหม่ๆ เกี่ยวกับคุณลักษณะของร่างกายมนุษย์บนพื้นฐานของความรู้ในสาขาวิชากายวิภาคศาสตร์ การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับเครือข่ายความสัมพันธ์ของมนุษย์บนโลกออนไลน์บนพื้นฐานของความรู้ในสาขาสังคมวิทยา เป็นต้น และประการที่สอง การสร้างองค์ความรู้จากการกำหนดกรอบการศึกษาและคำถามการวิจัยจากการเผชิญหน้ากับประเด็นปัญหาที่มีอาจแก้ไขได้ด้วยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพียงลำพัง (Rohracher, 2005, p. 7)

<sup>4</sup> อย่างไรก็ตาม คำอธิบายข้างต้นมิได้มีเจตนาที่จะสื่อสารว่าสาขาวิชามานุษยวิทยาปราศจากความกังวลหรือความท้าทายใดๆ ในยามที่สาขาวิชาต้องปฏิสัมพันธ์ข้ามศาสตร์กับสาขาวิชาอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนการสอนด้านมานุษยวิทยากายภาพและโบราณคดีในมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วโลก สาขาวิชาย่อยทั้งสองของมานุษยวิทยามักปรากฏในภาควิชาหรือคณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละสถาบัน อีกทั้งผู้เรียนมักถูกคาดหวังให้ต้องมีความรู้พื้นฐานที่ข้ามพรมแดนขององค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์หรือมนุษยศาสตร์เพียงลำพังเสมอ

จากข้างต้น แนวทางการสร้างความรู้ประเภทที่สอง หรือที่เรียกว่า “วิทยาการหมวดที่ 2” (mode 2 science) กำลังตอกย้ำว่า การยืนหยัดอยู่ในพื้นที่ของสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งอาจไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมสมัยอีกต่อไป หากแต่ต้องอาศัยองค์ความรู้จากหลากหลายสาขาวิชาเข้ามาประกอบการศึกษาดังนั้นคุณลักษณะที่สำคัญของแนวทางการสร้างความรู้ประเภทที่สองจึงประกอบด้วย ประการแรก ทักษะและประสบการณ์ที่หลากหลายซึ่งไม่จำกัดอยู่เพียงแคในพื้นที่ทางวิชาการอีกต่อไป ประการที่สอง การผลิตความรู้ซึ่งสัมพันธ์กับการนำความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ และ ประการสุดท้าย ภาวะข้ามพ้นวิทยาการ (Gibbons et al., 1994 as cited in Rohracher, 2005, p. 7)

ในขณะที่นักสังคมวิทยาจำนวนหนึ่งกำลังรู้สึกกังวลต่อการแตกแขนงขององค์ความรู้ทางสังคมวิทยา เช่น แรนดัลล์ คอลลินส์ (Randall Collins, 1990, p. 311) ที่มองว่านักสังคมวิทยาในปัจจุบันกำลังมุ่งสร้างองค์ความรู้ในทิศทางของตนจนไกลออกจากกันมากขึ้น อันเป็นผลทำให้แก่นแกนของสาขาวิชาถูกสั่นคลอน ฮันส์ โจแอส (Hans Joas, 2004) กลับเสนอว่า แทนที่จะแสวงหาแก่นแกนหรือสารัตถะที่ตายตัวของสาขาวิชาสังคมวิทยาในฐานะวิทยาศาสตร์ทางสังคมที่มีแนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาอันตายตัว เพื่อตอกย้ำความจำเป็นของสาขาวิชาในบริบทของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เกี่ยวกับสาขาวิชาเสียใหม่ให้เป็นองค์ความรู้ในการทำความเข้าใจสังคมด้วยแนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาที่หลากหลายและมีพลวัตจึงสามารถตอบโจทย์ได้ดียิ่งกว่า อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ข้างต้นยังส่งเสริม “โอกาสในการสร้างบทสนทนาทางปัญญาที่มีคุณค่า” อีกด้วย (Joas, 2004, p. 308) ดังนั้นการยอมรับว่าสังคมวิทยามีอาจหลีกเลี่ยงกระแสการ

เปลี่ยนแปลงธรรมชาติของความรู้ในรูปแบบของพหุวิทยาการ สห-  
วิทยาการ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้ามพหุวิทยาการ รวมถึงการเปลี่ยน  
แปลงกระบวนทัศน์ว่าด้วยธรรมชาติของสังคมวิทยาที่มีลักษณะเปิดกว้าง  
และยอมรับความแตกต่างหลากหลายจึงเป็นสิ่งที่โจแอสเรียกว่า “กระแส  
บทสนทนาข้ามศาสตร์” (dialogical turn) ซึ่งเป็นสิ่งที่ตอกย้ำว่าสาขา  
วิชาต่างๆ ทางสังคมศาสตร์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมวิทยาและมานุษย-  
วิทยา) จะยังไม่ตายจากไปไหน และจะยังมีชีวิตอยู่ต่อไปเพื่อทำความ  
เข้าใจความสลับซับซ้อนของประเด็นปัญหาาร่วมสมัยในสังคมมนุษย์

เมื่อพิจารณาข้อเสนอข้างต้นของโจแอส จะพบว่าการตั้งคำถามต่อ  
ความเป็นสาขาวิชาเอกเทศและลักษณะไร้ปฏิสัมพันธ์ข้ามสาขาวิชาของ  
ทั้งสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้กลายมาเป็นข้อถกเถียงที่สำคัญ  
ประการหนึ่งของสาขาวิชาในปัจจุบัน และกำลังนำพาสาขาวิชาทั้งสอง  
ไปสู่ความพยายามสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์กับสาขาวิชาต่างๆ ใน  
หลากหลายลักษณะ อาทิ ปฏิสัมพันธ์แบบสหวิทยาการ (interdiscipli-  
narity) ปฏิสัมพันธ์แบบพหุวิทยาการ (multidisciplinarity) และปฏิ-  
สัมพันธ์แบบข้ามพหุวิทยาการ (transdisciplinarity) ซึ่งพื้นฐานสำคัญ  
ของทั้งสามกระแสนี้คือการเริ่มต้นวิพากษ์การมีอยู่ของสิ่งที่เรียกว่า  
“วิทยาการ” หรือ “discipline” ในภาษาอังกฤษ (ที่มีรากศัพท์มาจาก  
คำว่า disciplina ในภาษาละติน) ซึ่งหากพิจารณาความหมายของ  
คำศัพท์ดังกล่าวในภาษาไทยจะพบที่มีความหมายที่หลากหลาย เช่น  
วิทยาการ ระเบียบวินัย และการฝึกฝน เป็นต้น ทั้งนี้ ความหมายทั้ง  
สามข้างต้นของ “discipline” ในภาษาไทย (ได้แก่ วิทยาการ ระเบียบ  
วินัย และการฝึกฝน) ล้วนเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติของ  
ความรู้และการแสวงหาความรู้ รวมถึงการแบ่งสาขาวิชาในมหาวิทยาลัย  
ด้วย เมื่อพิจารณาเชิงเปรียบเทียบจะพบว่า ความหมายของคำว่า “dis-



cipline” ในแวดวงวิชาการตะวันตกสามารถจำแนกออกเป็นสองความหมายหลัก (ซึ่งทั้งสองความหมายล้วนเกี่ยวข้องกับวิทยาการ ระเบียบวินัย และการฝึกฝน) ดังต่อไปนี้

ประการแรก คำว่า “discipline” หมายถึง “การทำให้ตกอยู่ภายใต้ชุดบรรทัดฐานเชิงปฏิบัติการที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จซึ่งนำเอาระเบียบเข้าไปไว้ในจิตใจและบนเนื้อตัวร่างกาย” (Osbourne, 2015, p. 6) เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่าความหมายข้างต้นสะท้อนปรัชญาการแสวงหาความรู้แบบคลาสสิกนิยม (classicism) ดังเช่นในยุคกรีกและยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ที่มองว่าความรู้ในยุคกรีกคือความรู้ที่สมบูรณ์แบบและเที่ยงแท้ที่สุดในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติ (Schabert, 1986, pp. 9–10) การแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องคือการที่ผู้เรียนได้ฝึกฝนวิธีคิดและการปฏิบัติให้มีระเบียบวินัยและเป็นไปตามครรลองซึ่งผู้รู้หรือครูบาอาจารย์ผู้เป็นต้นแบบของความรู้ได้สั่งสอนไว้ ฉะนั้น “discipline” ในความหมายนี้จึงหมายถึงการลอกเลียนแบบหรือผลิตซ้ำสิ่งเดิมที่ดำรงอยู่ก่อนหน้านี้ให้สมบูรณ์แบบที่สุด

ประการที่สอง แม้คำว่า “discipline” จะยังคงสะท้อนความใกล้ชิดกับธรรมชาติของความรู้และการแบ่งสาขาวิชาในมหาวิทยาลัยได้อย่างชัดเจน แต่ความหมายที่สองนี้ก็กลับแตกต่างจากความหมายแรกอย่างชัดเจน โดยคำศัพท์ดังกล่าวหมายถึง การจำแนกความรู้ออกเป็นสาขาวิชาที่มีแนวคิด ทฤษฎี วิธีวิทยา และสนามอันเฉพาะเจาะจงเป็นของตัวเอง การสร้างองค์ความรู้ชุดใหม่บนฐานการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ชุดเก่าและต่อยอดไปสู่การสร้างนวัตกรรมที่แตกต่างไปจากสิ่งที่มีอยู่เดิม จึงเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการในการสร้างความรู้ที่ถูกต้องตามแบบฉบับปรัชญาการแสวงหาความรู้แบบสมัยใหม่นิยม (modernism) กล่าวโดยสรุป การฝึกฝนให้ผู้เรียนมีวิธีคิดและการปฏิบัติอย่างเป็นระบบระเบียบ

จะนำมาซึ่งการสร้างองค์ความรู้ชุดใหม่และนวัตกรรมทางปัญญา และนำไปสู่การขยายพื้นที่ของสาขาวิชาหรือวิทยาการให้เติบโตและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาความหมายที่สองของคำว่า “discipline” เพิ่มเติม จะเห็นได้ว่า มหาวิทยาลัยในสังคมร่วมสมัยล้วนจัดระเบียบองค์การด้วยการจำแนกแยกแยะหน่วยขององค์ความรู้ออกเป็นคณะ ภาควิชา สาขาวิชา ฯลฯ บนพื้นฐานของการจัดหมวดหมู่นักวิชาการหรือ “ผู้รู้” ที่มีประเด็นศึกษา แนวคิด ทฤษฎี วิธีวิทยา และสนามการวิจัยเดียวกันไว้ในองค์พหุเดียวกัน และทำให้องค์พหุพหุนั้นมีเส้นแบ่งพรมแดนที่ชัดเจนและแตกต่างกันไปจากองค์พหุอื่นอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดด้วยกระบวนการที่เรียกว่า “การสร้างวินัยให้วิทยาการ” (disciplining the discipline) หรือ “การทำให้วิทยาการเป็นวิชาชีพ” (professionalizing the discipline) ทั้งนี้ ในทัศนะของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) การขีดเส้นแบ่งพรมแดนความรู้ออกเป็นสาขาวิชาต่างๆ ถือเป็นผลลัพธ์ของการจำแนกแยกแยะ (disciplining) คุณสมบัติบางประการออกจากคุณสมบัติอื่นๆ<sup>5</sup> (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552) การขีดเส้นแบ่งพรมแดนความรู้ข้างต้นคือสิ่งที่เรียกว่า “การก่อรูปวาทกรรม” (discursive formation) ซึ่งเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับวาทกรรมและปฏิบัติการเชิงวาทกรรม (discursive practice) กล่าวคือ ความรู้เกิดจากปฏิบัติการเชิงวาทกรรมโดยการมุ่งเน้นทำความเข้าใจว่าความรู้บางอย่างทำงาน

<sup>5</sup> ตัวอย่างเช่น การทำให้ “คนบ้า” เป็นคนผิดปกติทางจิต บนพื้นฐานของการจำแนก “คนบ้า” (หรือ “ผู้มีความผิดปกติทางจิต”) กับ “คนไม่บ้า” (“คนปกติ” หรือ “ผู้ไร้ภาวะผิดปกติทางจิต”) ในช่วงศตวรรษที่ 17 โดยการสร้างสถาบันสำหรับผู้ป่วยทางจิตควบคุมไปกับการสร้างองค์ความรู้ในการอธิบายการสถาปนา “คนบ้า” ขึ้นมาในสังคม เป็นต้น (Foucault, 2001)

อย่างไร (Bacchi & Bonham, 2014, p. 174) เมื่อความจริงชุดหนึ่งๆ ถูกสถาปนาขึ้นมาในนามของความรู้ ความจริงชุดนั้นย่อมมีอำนาจในการผูกขาดการสร้างคำอธิบาย การนิยาม และการกำหนดความหมายของสรรพสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในระบอบความจริงชุดนั้นเสมอ การพูดและการคิดบนพื้นฐานของความรู้ชุดหนึ่งๆ จึงเป็นปฏิบัติการเชิงวาทกรรมที่ตอกย้ำให้ความจริงชุดนั้นๆ ทรงอำนาจและผูกขาดการอธิบายความเป็นไปได้ของโลกภายนอกตำราต่อไป ฉะนั้นฟูโกต์จึงมองว่าปฏิบัติการเชิงวาทกรรมมีอาจดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความรู้ เพราะปฏิบัติการเชิงวาทกรรมย่อมถูกนิยามโดยชุดความรู้ที่ปฏิบัติการนั้นก่อร่างสร้างขึ้นมาสเสมอ (Foucault, 1972, p. 183)

เมื่อเปรียบเทียบพัฒนาการขององค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ในช่วงศตวรรษที่ 19 และ 20 จะพบความแตกต่างที่สำคัญ กล่าวคือ ขณะที่ศตวรรษที่ 19 ถือเป็นช่วงเวลาแห่งการสร้างความเป็นสาขาวิชา/ศาสตร์ (disciplinarization of knowledge) และการทำให้องค์ความรู้กลายเป็นวิชาชีพ (professionalization of knowledge) ดังจะเห็นได้จากการก่อตัวขององค์ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ มากมายในช่วงเวลาดังกล่าวรวมถึงการสร้างโครงสร้างเชิงสถาบันเพื่อให้สอดคล้องกับการจัดระเบียบขององค์ความรู้ในฐานะสาขาวิชาต่างๆ อย่างไรก็ตาม ในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ถือเป็นช่วงเวลาแห่งการแตกแขนงองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ไปสู่การเป็นสาขาวิชาเฉพาะที่มีความสนใจการทำงานของกลไกและโครงสร้างบางประการในสังคมโดยเฉพาะเจาะจง เช่น รัฐศาสตร์ที่มุ่งศึกษาระบบการเมืองและสถาบันทางการเมือง เศรษฐศาสตร์ที่มุ่งให้ความสำคัญกับสถาบันเศรษฐกิจ เป็นต้น อีกทั้งในช่วงเวลาดังกล่าวยังเป็นช่วงเวลาแห่งการจำแนกแยกแยะสังคมศาสตร์ออกจากวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ด้วย (Wallerstein et al., 1996, p. 32)

## ความเป็นสหวิทยาการ พหุวิทยาการ และข้ามพหุวิทยาการ ในสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

กระแสสหวิทยาการ (interdisciplinary) พหุวิทยาการ (multidisciplinary) และข้ามพหุวิทยาการ (transdisciplinary) ได้ถือกำเนิดขึ้นมาท้าทายองค์ความรู้ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 เมื่อสหวิทยาการปรากฏตัวในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและสงครามโลกครั้งที่สอง (Sills, 1986, pp. 17–18 as cited in Orborne, 2015, p. 5) พหุวิทยาการปรากฏตัวในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (Orborne, 2015, p. 5) และข้ามพหุวิทยาการถูกนำเสนอในแวดวงวิชาการในช่วงทศวรรษ 1970 เพื่อท้าทายวาทกรรมความเป็นสาขาวิชาที่ตายตัวของสาขาวิชาต่างๆ ในมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเติบโตของแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมซึ่งมีฟูโกต์เป็นหนึ่งในผู้มีอิทธิพลทางความคิดที่เข้าไปท้าทายสาร์ตอะของสาขาวิชาต่างๆ อย่างกว้างขวางและเติบโตอย่างมากในช่วงทศวรรษ 1990

สหวิทยาการถือเป็นกระแสที่เริ่มต้นถือกำเนิดจากภายในแวดวงวิทยาศาสตร์ที่มองว่าองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งเพียงลำพัง มีอาจทำความเข้าใจสภาวะความจริงทั้งหมดของโลกทางธรรมชาติหรือแก้ไขปัญหาบางอย่างด้วยองค์ความรู้เพียงชุดเดียวได้ โดยสมบูรณ์ หากแต่จำเป็นต้อง “หยิบยืม” องค์ความรู้ในสาขาวิชาอื่นๆ ในสายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เข้ามาประกอบการทำความเข้าใจและแก้ไขประเด็นปัญหาบางประการ กล่าวโดยย่อ “สหวิทยาการ” คือความพยายามในการบ่งชี้ “ช่องว่าง” (gap) ขององค์ความรู้ระหว่างพื้นที่ของวิทยาศาสตร์กับพื้นที่ของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ดูเหมือนว่าจะแยกขาดจากกันอย่างชัดเจนมาโดยตลอด หรืออาจหมายถึง

การเพิ่มพูนวิธีการศึกษาของนักวิจัยจากหลากหลายสาขานั้นเอง (Osborne, 2011, p. 16) นักวิชาการในกระแสหวิทยาการจึงพยายามเชื่อมประสานโลกสองใบที่แยกขาดจากกันนี้ให้เข้ามาปฏิสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น ผ่านการหยิบยกแนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาของตนมาส่งเสริมสนับสนุนและ “อุดช่องโหว่” ซึ่งกันและกันภายใต้หัวข้อหรือประเด็นศึกษาเดียวกัน กระแสหวิทยาการจึงมักนำไปสู่การแสวงหาจุดร่วมหรือ “บูรณาการ” มุมมองเชิงลึกของแต่ละสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกันภายใต้การศึกษาวิจัยในประเด็นหนึ่งๆ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน และนำเอาแนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาของแต่ละสาขาวิชามาพัฒนาเครื่องมือการวิจัยใหม่ๆ ร่วมกัน (Newell, 2001, p. 2)

ในขณะที่สหวิทยาการมุ่งเน้นไปที่การบ่งชี้ช่องว่างขององค์ความรู้และบูรณาการทรัพยากรเชิงความรู้ร่วมกัน พหุวิทยาการกลับเป็นกระแสที่มุ่งเน้นความร่วมมือของสองสาขาวิชาขึ้นไปในการใช้แนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาของสาขาวิชาต่างๆ ร่วมกันภายใต้การศึกษาวิจัยในประเด็นหนึ่งๆ (Youngblood, 2007) ทั้งนี้ ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างสหวิทยาการกับพหุวิทยาการคือ ประการแรก พหุวิทยาการไม่บ่งชี้ช่องว่างขององค์ความรู้แต่เชื่อว่าในแต่ละสาขาวิชา แนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาที่แตกต่างกันย่อมให้คำตอบที่มีคุณค่าแตกต่างกันไป ประการที่สอง พหุวิทยาการเชื่อว่าความเชี่ยวชาญและเครื่องมือเครื่องมือของสาขาวิชาต่างๆ สามารถนำไปใช้ “ข้ามศาสตร์” ได้และจะให้คำตอบที่แตกต่างไปจากเครื่องมือเครื่องมือของสาขาวิชาเดิมที่ผูกขาดการอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆ อย่างชัดเจน ดังนั้นหากเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างโครงการวิจัยแบบสหวิทยาการกับโครงการวิจัยแบบพหุวิทยาการ จะพบว่าโครงการวิจัยแบบสหวิทยาการมักเป็นโครงการวิจัยที่ตั้งต้นด้วยประเด็นศึกษาหนึ่งๆ เช่น ภัยพิบัติ พื้นที่เมือง เป็นต้น โดยโครงการ

วิจัยจะทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ส่วนกลาง” หรือ “ห้องประชุมสัมมนา” ซึ่งนักวิชาการจากสาขาวิชาต่างๆ จะถกเถียงและอภิปรายประเด็นปัญหาดังกล่าวร่วมกันด้วยการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และพัฒนาเครื่องมือเครื่องมือในการศึกษารูปแบบใหม่ขึ้นมาร่วมกัน ในขณะเดียวกัน โครงการวิจัยแบบพหุวิทยาการมักเป็นโครงการวิจัยที่ปักหลักในพื้นที่ของสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่ง เช่น คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เป็นต้น โดยใช้แนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาของสาขาวิชาอื่น เช่น มานุษยวิทยา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งแตกต่างไปจากแนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาเดิมๆ ที่สาขาวิชานั้นเคยใช้ ดังนั้นโครงการวิจัยจะทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ส่วนกลาง” หรือ “ห้องประชุมสัมมนา” ซึ่งนักวิชาการจากสาขาวิชาต่างๆ จะนำเสนอและแลกเปลี่ยนผลลัพธ์ของการศึกษาปรากฏการณ์เดียวกันนั้นด้วยเครื่องมือชุดเดิมในแต่ละสาขาวิชา

อย่างไรก็ตาม แมทเทย์ โดแกน (Mattei Dogan, 1996) เสนอว่าองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ ที่วิวัฒนาการมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 ล้วนข้ามผ่านกระบวนการสำคัญสองประการ ได้แก่ ประการแรก การแยกส่วนสาขาวิชา (fragmentation of disciplines) และประการที่สอง การรวบรวมความถนัดเฉพาะซ้ำ (recombination of the specialties) ซึ่งเป็นผลมาจากการแยกส่วน ทั้งนี้ กระบวนการทั้งสองมิใช่การนำเสนอแนวทางสหวิทยาการและพหุวิทยาการแต่อย่างใด หากแต่เป็นต้นกำเนิดของสิ่งที่เรียกว่า “การผสมผสานชิ้นส่วนขององค์ความรู้” (hybridization of fragments of sciences) (Dogan, 1996, p. 298) กล่าวคือ องค์ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมศาสตร์ มักแตกแขนงประเด็นเฉพาะจากภายใน (internal differentiation) จนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญเฉพาะ (specialization) ซึ่งส่งผลทำให้สาขาวิชาย่อยต่างๆ (sub-disciplines) ถือกำเนิดขึ้นมา และด้วยเหตุนี้ความ

เชี่ยวชาญเฉพาะที่มีความผสมผสาน (hybrid specialties) จึงเกิดขึ้นข้ามพรมแดนเขตแดนขององค์ความรู้ในสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งไปในที่สุด

ในทัศนะของโดแกน การระบุช่องว่างระหว่างองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่อาจทำได้และไม่ได้อยู่จริง กล่าวคือ โดแกนปฏิเสธกระแสสหวิทยาการอย่างชัดเจนโดยให้เหตุผลว่า การอนุมานว่าช่องว่างระหว่างองค์ความรู้มีอยู่จริงเท่ากับเป็นการอธิบายว่าองค์ความรู้ต่างๆ เป็นองค์ความรู้ที่แยกขาดจากกัน มีสารัตถะในตัวเอง เป็นเอกเทศและไร้ปฏิสัมพันธ์ ฉะนั้นโดแกนจึงวิพากษ์การที่นักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (natural scientists) และนักสังคมศาสตร์ (social scientists) พยายามส่งเสริมสนับสนุนกระแสสหวิทยาการในฐานะทางออกของประเด็นปัญหาต่างๆ ในโลกทางธรรมชาติ (natural world) และโลกทางสังคม (social world)

นอกจากนี้ โดแกนยังปฏิเสธกระแส “พหุวิทยาการ” (multidisciplinary) ด้วยเช่นกัน โดยมองว่าโครงการวิจัยใดๆ ที่ใช้แนวทางพหุวิทยาการก็เป็นเพียงแค่ความพยายามนำเอาส่วนเสี้ยวเพียงบางส่วนขององค์ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ มานำเสนอพร้อม ๆ กันโดยปราศจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชา โครงการวิจัยพหุวิทยาการจึงมักปรากฏรูปแบบการนำเสนอซึ่งมีลักษณะคู่ขนานที่มีอาจมาบรรจบกันระหว่างสาขาวิชา กล่าวคือ นักวิชาการแต่ละสาขามี “ขายของ” หรือนำเสนอองค์ความรู้ โลกทัศน์ และเครื่องมือเครื่องมือในสาขาวิชาตนเพียงลำพังภายใต้โครงการวิจัยชุดเดียวกัน โดยมีได้พยายามมากพอที่จะแสวงหาช่องทางในการหุบยืมแนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาของกันและกัน หรือแม้กระทั่งวิพากษ์พรมแดนขององค์ความรู้ในสาขาวิชาของตนตั้งแต่ต้น (Dogan, 1996, p. 298)

จากข้อคิดเห็นเชิงวิพากษ์ของโดแกนข้างต้นนำไปสู่คำถามที่ว่า ถ้าเช่นนั้นนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยารุ่นใหม่ที่กำลังเผชิญหน้ากับความท้าทายในการอยู่รอดของสาขาวิชาจะนำพาสาขาวิชาไปในทิศทางใด หากการสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์แบบสหวิทยาการและพหุวิทยาการล้วนเต็มไปด้วยปัญหาและจุดบกพร่องดังที่โดแกนกล่าวไว้ บทสนทนาข้ามศาสตร์ที่อาจเป็นคำตอบที่ดีกว่าจะมีลักษณะเป็นอย่างไร ด้วยเหตุนี้กระแสข้ามพันวิทยาการจึงปรากฏเด่นชัดมากขึ้นเรื่อยๆ ในการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในปัจจุบัน

คุณลักษณะที่สำคัญของ “ข้ามพันวิทยาการ” คือมุ่งให้ความสนใจในสิ่งที่ไม่เคยได้รับการมองเห็นหรือได้รับความสนใจมาก่อน (Rohracher, 2005, p. 9) กล่าวคือ ข้ามพันวิทยาการถือกำเนิดขึ้นจากความพยายามสร้างองค์ความรู้บนพื้นฐานของกระบวนการแก้ไขปัญหาบางประการ (problem-solving research) (Osborne, 2011, p. 16) ทั้งนี้ ข้ามพันวิทยาการไม่ใช่ความพยายามละทิ้งสิ่งที่เรียกว่า “วิทยาการ” (disciplinarity) หรือองค์ความรู้ในสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่ง เพราะข้ามพันวิทยาการถือเป็นมรดกตกทอดจากการวิพากษ์ตัวเองของปรัชญาตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลจากความคิดในฝรั่งเศสช่วงปลายศตวรรษที่ 20 การวิพากษ์ตัวเองของปรัชญาจึงมิใช่การ “ละทิ้ง” วิทยาการ แต่เป็นการ “รื้อสร้าง” องค์ภาพของความรู้ในฐานะ “โครงสร้าง” (structure) ที่ตายตัวและถูกแบ่งออกเป็นทวีลักษณ์ ซึ่งหมายถึงความรู้เกี่ยวกับโลกทางธรรมชาติ (ที่เป็นเหมือนโครงสร้างกำกับความคิด ความเชื่อ และการรับรู้ของมนุษย์ว่าด้วยโลกทางกายภาพที่ประกอบด้วยดิน น้ำ อากาศ แสง โนม้ ถ่วง ฯลฯ) และความรู้เกี่ยวกับโลกทางสังคม (ที่เป็นเหมือนโครงสร้างกำกับความคิด ความเชื่อ และการรับรู้ของมนุษย์ว่าด้วยโลกที่เต็มไปด้วยมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน) สู่การอธิบายองค์ภาพของความรู้



แบบใหม่ในฐานะ “ไรโซม” (rhizome)<sup>6</sup> (Osborne, 2011, p. 16) เพื่อให้เห็นปฏิบัติการขององค์ความรู้ในปัจจุบันที่พยายามก้าวตามให้ทันความสลับซับซ้อนของประเด็นปัญหาร่วมสมัยในสังคมมนุษย์ (Rohracher, 2005, p. 10) ดังนั้นโจทย์สำคัญที่นักสังคมวิทยาต้องเผชิญในกระแสข้ามพหุวิทยาการคือ นักสังคมวิทยาจะผลิตองค์ความรู้ทางสังคมวิทยาได้อย่างไรให้สอดคล้องกับความสลับซับซ้อนของประเด็นปัญหาร่วมสมัยในสังคมโดยไม่ละทิ้งแก่นแกนเชิงทฤษฎีและวิธีวิทยาของสาขาวิชาสังคมวิทยา กล่าวคือ ในการรับมือกับธรรมชาติขององค์ความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปสู่กระแสข้ามพหุวิทยาการ (ซึ่งสันถลอนความคิดว่าด้วยการเป็นสาขาวิชา/ศาสตร์อย่างตายตัว) นักสังคมวิทยาจะยังคงธำรงรักษาจุดเด่นของสาขาวิชาและตอกย้ำความจำเป็นของสาขาวิชาได้อย่างไรโดยไม่ตกหลุมพรางของสารัตถนิยมว่าด้วยความเป็นสาขาวิชา/ศาสตร์ที่ตายตัว (Rohracher, 2005, p. 10)

หากพิจารณาจากธรรมชาติขององค์ความรู้ในกระแสข้ามพหุวิทยาการข้างต้น จะพบว่าองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ ล้วนมีพลวัตและแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ภาวะดังกล่าวในธรรมชาติขององค์ความรู้ใน

---

<sup>6</sup> เก่งกิจ กิติเรียงลาภ ได้นำเสนอความคิดว่าด้วยไรโซมในทัศนะของฌีลส์ เดอเลซ (Gilles Deleuze) และเฟลิกซ์ กัตตารี (Félix Guattari) (1987) เพื่อต่อต้านวิธีคิดแบบรัฐที่มักอ้างอิงแหล่งกำเนิดเพียงหนึ่งเดียว (origin) ความเป็นเอกภาพ (unity) และการนำเสนอภาพแทนส่วนอื่นๆ ได้ทั้งหมด (representation) โดยเปรียบเทียบรากใหญ่ของต้นไม้ (principal root) ที่เป็นแกนกลางหรือสารัตถะของสรรพสิ่ง โดยระบุว่าอันที่จริงแล้วรากของต้นไม้ล้วนเกี่ยวพันและเชื่อมต่อกันเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่จนยากที่จะระบุว่ารากใดคือรากหลักของต้นไม้ ภาวะการเกี่ยวพันกันของรากที่มีลักษณะกระจายตัวและสลับซับซ้อนเช่นนี้กำลังตอกย้ำการเชื่อมต่อ (connections) ความแตกต่าง (heterogeneity) ความหลากหลาย (multiplicity) และการแตกหัก (rupture) ของสรรพสิ่ง ฉะนั้นกล่าวโดยสรุปไรโซมหมายถึงกลไกในการสร้างความหมายที่มีความหลากหลายและไม่หยุดนิ่ง (เก่งกิจ, 2558, น. 21-24)

กระแสน้ำพันนิทวิทยาการกำลังตอกย้ำข้อเสนอของบรูโน ลาตูร์ (Bruno Latour) ต่อสังคมวิทยาในผลงานที่มีชื่อว่า *Reassembling the Social: An Introduction to Actor–Network Theory* (2005) ในงานชิ้นนี้ลาตูร์มองว่าการใช้คำคุณศัพท์ “สังคม” (the social) อย่างสำเร็จรูปในสังคมวิทยาย่อมเป็นสิ่งที่มีความหมายอย่างมาก การที่กักตุนปรากฏการณ์ต่างๆ ย่อมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับสังคมและสังคมเองก็เป็นตัวการที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์นั้นๆ เป็นความคิดที่ลาตูร์ปฏิเสธเป็นอย่างมาก เพราะความคิดเช่นนี้มาจากกรอบความคิดที่ว่าทั้งผู้กระทำและการและโครงสร้างในสนามที่เรียกว่า “สังคม” ล้วนมีมนุษย์เป็นตัวแสดงเท่านั้น แต่สำหรับลาตูร์ สังคมกลับเต็มไปด้วยตัวแสดงที่หลากหลายซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันหรือรวมตัวกันได้เครือข่ายความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนโดยไม่ได้มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่เป็นตัวแสดงหลักในเครือข่ายความสัมพันธ์ชุดต่างๆ<sup>7</sup>

นอกจากนี้ ข้อเสนออีกประการที่น่าสนใจเกี่ยวกับลาตูร์คือการวิพากษ์สิ่งที่ลาตูร์เรียกว่า “รัฐธรรมนูญสมัยใหม่” (modern constitution)<sup>8</sup> ซึ่งหมายถึงการจัดจำแนกโลกทางธรรมชาติกับโลกทางสังคมที่แยกขาด

<sup>7</sup> ความคิดดังกล่าวของลาตูร์เกี่ยวกับเครือข่าย (network) เป็นพื้นฐานสำคัญของทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ (actor–network theory) ซึ่งลาตูร์มองว่าสรรพสิ่งต่างๆ มีอาจดำรงอยู่ได้เพียงลำพังโดยปราศจากการเชื่อมโยงและเครือข่ายความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ ซึ่งการเชื่อมโยงและเครือข่ายเหล่านั้นมีพลวัตและแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา (จักรกริช สังขมณี, 2559, น. 146)

<sup>8</sup> สอดคล้องกับสิ่งที่เรียกว่า “องค์ความรู้สมัยใหม่” (modern knowledge) ที่นำเสนอโดยซานเจย์ เซธ (Sanjay Seth, 2016) ผู้วิพากษ์การมียุโรปเป็นศูนย์กลางหรืออุดมการณ์ “ศูนย์กลางแห่งยุโรป” (eurocentrism) ในสาขาสังคมวิทยา โดยนิยามว่าหมายถึงการแบ่งแยกองค์ประธาน (subject) กับวัตถุ (object) การแบ่งแยกผู้ศึกษา (the knower) กับสิ่งที่ถูกศึกษา (the known) และการแบ่งแยกระหว่างธรรมชาติ (the nature) กับสังคม

จากกันอย่างชัดเจน และการจัดจำแนกนี้ได้ส่งผลทำให้การศึกษาหรือการเข้าถึงความรู้ในโลกทางธรรมชาติและโลกทางสังคมแยกขาดจากกัน จนทำให้นักวิชาการมักจำแนกว่าอะไรคือความรู้และปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์และอะไรคือความรู้และปฏิบัติการทางสังคม ลาตูร์มองว่าสิ่งนี้มีปัญหาอย่างมากเพราะเป็นการขีดเส้นแบ่งพรหมแดนของสิ่งที่นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาควรจะศึกษาและควรจะมองข้ามไปโดยปริยาย ลาตูร์จึงเสนอว่าการปรับเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับความรู้ (โดยเฉพาะในสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) ในฐานะแนวทางการวิเคราะห์ที่มีความสมมาตรโดยทั่วไป (generalized symmetry) ที่ไม่เลือกจัดจำแนกว่าอะไรเป็นหรือไม่เป็นสังคม และอะไรเป็นหรือไม่เป็นวิทยาศาสตร์ จะทำให้นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ และมองเห็นเครือข่ายความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ต่างๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น (ดู Latour, 2007 อ้างถึงใน จักรกริช, 2559, น. 163–164)

จากข้างต้น เมื่อมองย้อนกลับมายังข้อคิดเห็นเชิงวิพากษ์ของโดแกน ต่อทั้งสหวิทยาการและพหุวิทยาการและการสำรวจธรรมชาติของกระแสข้ามพ้นวิทยาการข้างต้น จะพบว่าอันที่จริงแล้ว ข้อเสนอของโดแกนมีจุดอ่อนสำคัญหลายประการ ประการแรก การปฏิเสธกระแสสหวิทยาการของโดแกนด้วยเหตุผลที่ว่าช่องว่างระหว่างองค์ความรู้ไม่มีอยู่จริงนั้นถือเป็นการกำหนดธรรมชาติของความรู้ตายตัวเช่นกัน อีกทั้งการไม่เชื่อในเรื่องช่องว่างขององค์ความรู้กำลังตอกย้ำว่าโดแกนอาจ

---

(society) ทั้งนี้ เชรมองว่าการแบ่งคู่ตรงข้ามทั้งสามชุดในองค์ความรู้สมัยใหม่คือหัวใจสำคัญในการตอกย้ำว่าความทันสมัยแบบยุโรปเหนือกว่าและสูงส่งกว่าความ(ไม่)ทันสมัยในดินแดนอื่นๆ นอกยุโรปที่มีลักษณะตายตัว เป็นรอง และระบอบที่จะถูกค้นพบและศึกษาโดยยุโรป

ที่มากกว่าพื้นที่ขององค์ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ มีความสมบูรณ์ในตัวเองและกินพื้นที่มากพอที่จะครอบคลุมทุกประเด็น ประการที่สอง การปฏิเสธรกระแสนพหุวิทยาการเฉกเช่นที่โดแกนเสนออาจนำไปสู่การปิดโอกาสในการเริ่มต้นสร้างองค์ความรู้ชุดใหม่ๆ ที่เปิดรับนักวิชาการ ผู้รู้ และนักปฏิบัติจากหลากหลายสาขาวิชาในการรับมือ ทำความเข้าใจ และแก้ไขปัญหาบางประการร่วมกันตั้งแต่ต้น จนอาจทำให้สถาบันหรือหน่วยงานนั้นมีอาจก้าวตามทันการเปลี่ยนแปลงของประเด็นปัญหาในสังคมร่วมสมัยที่เรียกร้องความรู้และความเชี่ยวชาญในหลากหลายแหล่ง และหลากหลายระดับได้อย่างแท้จริง

และประการสุดท้าย จุดอ่อนที่สำคัญของความคิดเชิงวิพากษ์ของโดแกนคือ การมองข้ามความสำคัญของบทสนทนาข้ามศาสตร์แบบไม่จำเป็นต้องเลือกแบบใดแบบหนึ่ง กล่าวคือ ทั้งบทสนทนาข้ามศาสตร์แบบสหวิทยาการ พหุวิทยาการ และข้ามพันวิทยาการล้วนมีคุณูปการในแบบของตัวเองและกระแสทั้งสามสามารถเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันได้ เพื่อตอกย้ำศักยภาพ (potentialities) และความเป็นไปได้ที่หลากหลาย (possibilities)

ในการมอบชีวิตให้แก่สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเพื่อก้าวข้ามสถานภาพขอมบี้ของสาขาวิชาโดยไม่จำกัดอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง การธำรงรักษาสถาบันหลากหลายรูปแบบเช่นนี้ย่อมส่งผลทำให้สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาหันกลับมาพิจารณากระบวนการผลิตความรู้ (knowledge production process) และหน่วยผลิตความรู้ (units of knowledge production) เสียใหม่ไปพร้อมกับการลดทอนการผูกขาดอำนาจในการผลิตความรู้ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาแบบเดิมๆ ที่มีลักษณะจากบนลงล่าง (top-down) และมีลักษณะผูกขาด (monopolistic) จากผู้เชี่ยวชาญที่สมารถหาชุดองค์ความรู้

กระแสหลักที่มียุโรปเป็นศูนย์กลางทางความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และ  
อุดมการณ์ โดยเปิดโอกาสให้วาทกรรมรองหรือวาทกรรมที่เคยถูกกดทับ  
เป็นจำนวนมากได้ถูกนำเสนอและเข้าช่วงชิงพื้นที่และความหมายภายใน  
สาขาวิชามากยิ่งขึ้น

อีกทั้งในทางปฏิบัติ การที่สถาบันการศึกษาและมหาวิทยาลัยต่างๆ  
ทั่วโลกกำลังเผชิญหน้ากับความท้าทายจากกระแสพหุวิทยาการ สห-  
วิทยาการ และข้ามพันวิทยาการ ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ กับประเด็นปัญหา  
ร่วมสมัยในสังคมที่มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นจนเรียกร้องความ  
จำเป็นในการ “คิดข้ามศาสตร์” หรือการออกแบบโจทย์การวิจัยหลังจาก  
นี้จะไม่จำกัดอยู่เพียงสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งอีกต่อไปมากยิ่งขึ้น ล้วน  
เป็นสิ่งที่ตอกย้ำว่าการยึดมั่นในพรมแดนของสาขาวิชาอย่างตายตัวและ  
มโนทัศน์เกี่ยวกับองค์ความรู้ในสาขาวิชาที่มีความดั้งเดิมและเฉพาะ  
เจาะจะโดยปราศจากปฏิสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยน การหยิบยืมความคิด  
และองค์ความรู้ย่อมนำไปสู่การปล่อยให้สาขาวิชาสังคมวิทยาและ  
มานุษยวิทยาตายไปตามกาลเวลา ดังนั้นการพึงพาอาศัยแนวคิด ทฤษฎี  
วิธีวิทยา และกระบวนทัศน์ใหม่ๆ จากสาขาวิชาอื่นๆ เพื่อที่จะเข้าใจ  
ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่สลับซับซ้อนได้อย่างลึกซึ้งจึงล้วนเป็นสิ่งที่นัก  
สังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาล้วนจำเป็นจะต้องเรียนรู้และปรับตัว  
อยู่เสมอ มหาวิทยาลัยจึงจำเป็นจะต้องสร้างสมดุลระหว่างการเปิดรับ  
กระแสการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติขององค์ความรู้ไปพร้อมๆ กับการธำรง  
รักษาแก่นแกนของสาขาวิชาต่างๆ ซึ่งทำหน้าที่เปิดเวทีหรือสร้างพื้นที่  
ทางวิชาการให้สาขาวิชาต่างๆ สามารถมีปฏิสัมพันธ์กันได้ รวมถึงขยาย  
ขอบเขตทางวิชาการทั้งในแง่โครงการวิจัยและการจ้างบุคลากรในระดับ  
คณะ ภาควิชา และสาขาวิชาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้นโดยไม่จำกัดอยู่  
เพียงแค่สาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งเท่านั้น หากแต่นำประเด็นศึกษาหรือ

ประเด็นปัญหาเฉพาะกิจเป็นธงในการปฏิรูปโครงสร้างภายในองค์กรไปพร้อมๆ กับการปฏิรูปขอบเขตของความรู้ (Rohracher, 2005, p. 12)

ด้วยเหตุนี้ ความพยายามสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์ของนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาจึงเป็นมากกว่าแค่การค้นคว้าที่ทางในช่วงเวลาที่สังคมเรียกร้องมองหา “ผู้เชี่ยวชาญรอบด้าน” หรือองค์ความรู้แบบพหุวิทยาการ สหวิทยาการ และข้ามพันวิทยาการ หากแต่การสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์ได้กลายมาเป็นหัวใจสำคัญของสาขาวิชาที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันด้วย ฉะนั้นโครงการวิจัยนี้ที่มุ่งสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์กับหลากหลายสาขาวิชา จึงถือได้ว่าเป็นความพยายามของนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยารุ่นใหม่ในประเทศไทยอย่างน้อย 10 ชีวิตที่มุ่งต่อยอดความ(ยังคง)สำคัญของสาขาวิชาให้สังคมไทยได้รับรู้ไปพร้อมๆ กับการนำเสนอการปรับตัวของสาขาวิชาเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไป ผ่านประเด็นศึกษาวิจัยที่มีความแตกต่างหลากหลายบนพื้นฐานการสร้างองค์ความรู้จากปฏิสัมพันธ์ข้ามศาสตร์กับสาขาวิชาต่างๆ อันประกอบไปด้วยคติชนวิทยา ศึกษาศาสตร์ พฤฒาวิทยา การย้ายถิ่นศึกษา ภูมิศาสตร์ เมืองศึกษา ภัยพิบัติศึกษา วิทยาศาสตร์การแพทย์ ประสาทศาสตร์ เพศวิทยา และวิทยาศาสตร์การกีฬา

## บทความในหนังสือ

หนังสือเล่มนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามข้างต้นในการสะท้อนความเข้าใจและการรับรู้ของนักวิชาการรุ่นใหม่ในสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่รวมตัวกันสะท้อนความคิดที่มีต่อสาขาวิชาดังกล่าวเพื่อมุ่งตอบคำถามร่วมกันว่าสังคมมนุษย์ซึ่งก่อกำเนิดสาขา

วิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยายังคงต้องการทั้งสองสาขาอยู่หรือไม่ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาดำรงอยู่อย่างไรท่ามกลางบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไป ปฏิสัมพันธ์ที่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีต่อสาขาวิชาอื่นๆ เป็นไปในลักษณะใด ปฏิสัมพันธ์เหล่านั้นกำลังเปลี่ยนแปลงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปอย่างไร ผ่านบทความทั้ง 10 ชิ้น ซึ่งนำเสนอประเด็นอันหลากหลายบนพื้นฐานความสนใจทางวิชาการที่แตกต่างกันของนักวิชาการรุ่นใหม่ในสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาทั้ง 10 คน หากแต่เชื่อมร้อยเข้าไว้ด้วยกันผ่านการสร้างบทสนทนาแบบสหวิทยาการ พหุวิทยาการ และข้ามพันวิทยาการในประเด็นที่หลากหลาย โดยหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนแรก สนทนาประสาทพหุวิทยาการ ส่วนที่สอง สนทนาประสาทสหวิทยาการ และส่วนสุดท้าย สนทนาประสาทข้ามพันวิทยาการ

การสร้างบทสนทนาแบบพหุวิทยาการในส่วนแรกเริ่มต้นจากบทความของนฤมลที่ศึกษาเปรียบเทียบปรากฏการณ์การย้ายถิ่นจากมุมมองทางมานุษยวิทยาที่เน้นย่ำมิติทางวัฒนธรรมกับมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ที่เน้นย่ำมิติทางเศรษฐกิจของปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยมุ่งเน้นศึกษาเปรียบเทียบในประเด็น “เงินส่งกลับบ้าน” หรือทรัพย์สินที่ผู้โยกย้ายถิ่นฐานส่งกลับไปยังประเทศต้นทางด้วยมุมมองของสาขาวิชาทั้งสอง ในขณะที่บทความของวาทีนี้นำเสนอการสนทนาข้ามศาสตร์ระหว่างศึกษาศาสตร์ที่พัฒนามาเป็นการวิจัยทางการศึกษาในประเด็น “การศึกษาแบบสองภาษา” กับสังคมวิทยาที่พยายามชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับโครงสร้างทางสังคม รวมถึงความแตกต่างของบริบททางสังคมวัฒนธรรม และอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ที่แผ่ฝั่งเบื้องหลังปรากฏการณ์การศึกษาแบบสองภาษา และบทความของวีรญาที่นำเสนอการสนทนาข้ามศาสตร์ระหว่างคติชนวิทยาที่นำเสนอความน่ากลัวของผีชนิด

ต่างๆ ในสังคมเกาหลีใต้ร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ผีสาวโสด” ที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ กับสังคมวิทยาที่พยายามทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมเบื้องหลังปรากฏการณ์ดังกล่าวพร้อมกับตั้งคำถามกับบทบาทของคนทรงเจ้าที่เข้ามาส่งเสริม “ผีสาวโสด” ในฐานะกลไกการควบคุมทางสังคม

การสร้างบทสนทนาแบบสหวิทยาการในส่วนที่สอง เริ่มต้นด้วยบทความของวิภาวดีที่นำเสนอพัฒนาการของการศึกษาทางมานุษยวิทยาในประเด็นผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สาขาวิชาพฤกษวิทยาถือกำเนิดและเติบโตบนฐานของชีววิทยา จิตวิทยา และสังคมวิทยาเพื่อทำความเข้าใจความชราภาพ จนนำไปสู่การเผชิญหน้ากับอิทธิพลของการศึกษาแบบมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมที่ทำให้ความหมายของความชราภาพเปลี่ยนแปลงไปจากพลวัตเชิงชีววิทยาสู่พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม ต่อมาบทความของชนัญญาสะท้อนให้เห็นสรรพกำลังของสาขาวิชาต่างๆ อาทิ ภูมิศาสตร์ เมืองศึกษา และสังคมวิทยาที่ซ้อนทับกันและหยิบบ่มองค์ความรู้ของกันและกันเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ไปพร้อมกับการเชื่อมต่อนวัตกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติของโรคระบาดกับการวิเคราะห์เชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ทางสังคม และในบทความชิ้นสุดท้ายของส่วนนี้อัครณัยนำเสนอวิธีการลดทอนช่องว่างอันกว้างขวางที่ยากจะบรรจบระหว่างสังคมวิทยากับภัยพิบัติศึกษาด้วยการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมในช่วงก่อนและหลังการเกิดภัยพิบัติ โดยการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมจะเป็นการตอบย้ำว่าแท้ที่จริงแล้วทั้งสังคมวิทยาและภัยพิบัติศึกษาต่างก็เป็นสาขาวิชาที่ซ้อนทับกันยากที่จะแยกขาดได้โดยง่าย

ในส่วนสุดท้าย การสร้างบทสนทนาแบบข้ามพันวิทยาการเริ่มต้นด้วยบทความของสิทธิโชคที่นำเสนอการสำรวจปัญหาเกี่ยวกับการดื้อยา



ด้านจุลชีพพร้อมกับตั้งคำถามเกี่ยวกับพรมแดนความรู้ที่(มีอาจ)แยกขาดจากกันได้ระหว่างวิทยาศาสตร์กับสังคมศาสตร์ในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมสองชุดอันได้แก่ ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสัตว์และจุลชีพ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดของแนวคิด ชีวการเมือง และการดูแล ไปพร้อมๆ กับการปรับเปลี่ยนมุมมองในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพของมนุษย์และสัตว์ และการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างโลกทางธรรมชาติและโลกทางสังคมที่มีอาจแยกขาดจากกันได้อย่างชัดเจนอีกต่อไป ถัดมาบทความของสรัญญาได้สะท้อนให้เห็นภาวะการข้ามพ้นเส้นพรมแดนขององค์ความรู้ระหว่างสังคมวิทยาและประสาทศาสตร์ในลักษณะของการสร้างเครือข่ายของความรู้เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งในระดับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไปถึงระดับผัสสะและการทำงานของสมองที่มีได้เป็นคู่ตรงข้ามที่แยกขาดจากกันได้โดยสิ้นเชิงอีกต่อไปในนามของ “ประสาทสังคมวิทยา” ผ่านกรณีศึกษาชีวิตของคนตาบอด ตามมาด้วยบทความของดิณณภรณ์นำเสนอปฏิสัมพันธ์ขององค์ความรู้ด้านแพศวิทยาที่มอง “เพศ” บนพื้นฐานของชีววิทยากับองค์ความรู้ด้านสังคมวิทยาที่มอง “เพศ” ในฐานะประดิษฐกรรมทางสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เรียกว่า “เพศภาวะ” และ “เพศวิถี” อย่างไรก็ตาม ในขณะที่สังคมวิทยาพยายามท้าทายวาทกรรมธรรมชาติวาทกรรมทางการแพทย์ และองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในแพศวิทยา สังคมวิทยากลับถูกท้าทายจากอิทธิพลของทฤษฎีเคย์รจันนำไปสู่การแตกแขนงความรู้ที่ข้ามพ้นเส้นแบ่งคู่ตรงข้ามระหว่างวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ในนามของ “สังคมวิทยาสายเคย์ร” และในบทความสุดท้าย อาจินต์นำเสนอกรณีศึกษา “นักวิ่งไร้ขา” ของออสการ์ พิสทอเรียส ผู้ใช้ขาเทียมเข้าร่วมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก โดยชี้ให้เห็นความจำเป็นของ

นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษาประเด็นกีฬาและร่างกาย ในการสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์แบบข้ามพันวิทยาการเพื่อก้าวข้าม ข้อจำกัดในการทำความเข้าใจร่างกายของมนุษย์ที่ถูกแบ่งออกเป็นสอง ขั้วระหว่างร่างกายทางกายภาพและร่างกายทางวัฒนธรรม

แม้บรรณาธิการจะมีความมุ่งหมายแรกเริ่มในการนำเสนอหนังสือ เล่มนี้ให้เป็น “ภาคต่อ” ของหนังสือชื่อดังแห่งสาขาวิชาสังคมวิทยาและ มานุษยวิทยาในประเทศไทยอย่าง *ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน* (2559) ซึ่งเป็นหนังสือรวบรวมบทความวิชาการในวาระ ครบรอบ 50 ปี การสถาปนาคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหา- วิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมี ผศ. ดร. จันทน์ เจริญศรี เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง หลักและบรรณาธิการของหนังสือเล่มดังกล่าว แต่บรรณาธิการก็ตระหนัก ดีว่าเนื่องด้วยประสบการณ์ทางวิชาการ คลังปัญญาที่ยังคงขาดพร่อง และรอยคอยการเติมเต็มตามกาลเวลา หนังสือเล่มนี้คงไม่สามารถนำ เสนอได้อย่างเต็มปากเต็มคำว่าเป็น “ภาคต่อ” ที่สมบูรณ์หรือมีความ เข้มข้นทางวิชาการมากกว่าหรือเทียบเท่ากับหนังสือเล่มดังกล่าวได้ ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงมิได้มีเจตนาที่จะประชันขันแข่งหรือโอ้อวดความ ก้าวหน้ากว่าในนาม “คนกระบนบ้ายักษ์” แต่อย่างใด

ตรงกันข้าม วัตถุประสงค์หลักของหนังสือเล่มนี้คือการเชิญชวน ให้ผู้เริ่มต้นศึกษาในสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาทุกระดับวัย รวมถึงผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาขาวิชาดังกล่าวมาเป็นอย่างดี สามารถเห็นได้ว่าข้อถกเถียงหลักในสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ที่เคยปรากฏในหนังสือเล่มดังกล่าวยังคงดำรงอยู่อย่างเข้มข้น นอกจากนี้ ผู้อ่านทุกท่านยังสามารถมองเห็นสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาผ่าน สายตานักวิชาการรุ่นใหม่ซึ่งมีความสนใจทางวิชาการหลากหลายที่มา พร้อมับประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทันสมัยและแตกต่างกัน

อย่างชัดเจน แต่ยังคงร้อยเรียงเข้าไว้ด้วยกันได้ด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน นั่นคือการตอบคำถามว่า เมื่อสังคมวิทยาและมานุษยวิทยายังไม่ตายจากไปไหน สาขาวิชาดังกล่าวกำลังมีชีวิตอยู่ต่อไปในลักษณะใด และการมีชีวิตอยู่ต่อไปนั้น สาขาวิชาดังกล่าวต้องพึ่งพาอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์กับสาขาวิชาอื่นอย่างไรและในลักษณะใดบ้าง

และในท้ายที่สุด คำตอบของคำถามดังกล่าวที่ปรากฏทั้งในและระหว่างแต่ละบทความของหนังสือเล่มนี้อาจทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจ(หรือ อันที่จริง อาจเกิดคำถามเพิ่มเติม)ได้มากที่สุดแล้ว “ความเป็นสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา” คืออะไร และสาขาวิชาทั้งสองจะยังคงมีชีวิตอยู่ต่อไปได้อย่างไร

## รายการอ้างอิง

- แก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2558). วิถีวิทยาทางการเมือง Antonio Negri: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการปฏิบัติของ Multitude. *วารสารสังคมศาสตร์*, 27(1), 15–47.
- จักรกริช สังขมณี. (2559). ความไม่ (เคย) เป็นสมัยใหม่ของศาสตร์-อศาสตร์: วัตถุวิสัยมนุษยนิยม และเครือข่าย-ผู้กระทำ ของบรูโน ลาตูร์. ใน จันทน์ เจริญศรี (บ.ก.), *ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน* (น.142–171). กรุงเทพฯ: พารากراف.
- จันทน์ เจริญศรี. (2559). บทนำ: ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน. ใน จันทน์ เจริญศรี (บ.ก.), *ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน* (น. 18–41). กรุงเทพฯ: พารากراف.
- อนันท์ กาญจนพันธุ์. (2552). คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์: จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Asad, T. (1973). *Anthropology and the colonial encounter*. New York: Humanities Press.
- Bacchi, C., & Bonham, J. (2014). Reclaiming discursive practices as an analytic focus: Political implications. *Foucault Studies*, (17), 173–192.
- Bauman, Z. (1988). Is there a postmodern sociology? *Theory, Culture & Society*, 5(2), 217–237.
- Beck, U. (2007). The cosmopolitan condition: Why methodological nationalism fails. *Theory, Culture & Society*, 24(7–8), 286–290.
- Belhassen, Y. (2007). Inciting the sociological imagination. *Annals of Tourism Research*, 34(4), 1078–1081.
- Collins, R. (1990). The organizational politics of the ASA. *The American Sociologist*, 21(4), 311–315.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1987). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Dogan, M. (1996). The hybridization of social science knowledge. *Library Trends*, 45(2), 296–314.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge* (A. Sheridan Smith, Trans.). London: Tavistock.
- Foucault, M. (1991). *Discipline and punish: The birth of a prison* (A. Sheridan, Trans.). London: Penguin.

- Foucault, M. (2001). *Madness and civilization: A history of insanity in the age of reason* (R. Howard, Trans.). London: Routledge.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. London: SAGE.
- Joas, H. (2004). The changing role of the social sciences: An action-theoretical perspective. *International Sociology*, 19(3), 301–313.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network theory*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Latour, B. (2007). The recall of modernity: Anthropological approaches (S. Muecke, Trans.). *Cultural Studies Review*, 13(1), 11–30.
- Mills, C. W. (1959). *The sociological imagination*. London & New York: Oxford University Press.
- Mišina, D. (2015). Who now needs sociology?: Transdisciplinarity vs. tradition. *Canadian Journal of Sociology*, 40(4), 527–546.
- Newell, W. H. (2001). A theory of interdisciplinary studies. *Issues in Integrative Studies*, 19, 1–25.
- Nowotny, H. (1999). The place of people in our knowledge. *European Review*, 7(2), 247–262.
- Osborne, P. (2011). From structure to rhizome: Transdisciplinarity in French thought (1). *Radical Philosophy*, 165, 15–16.
- Osborne, P. (2015). Problematizing disciplinarity, transdisciplinary problematics. *Theory, Culture & Society*, 32(5–6), 3–35.
- Rohracher, H. (2005, November). *Sociology in a transdisciplinary context*. Paper presented at the International Conference “The Science of Sociology: Maintaining Traditions, Facing New Challenges,” Plovdiv, Bulgaria.
- Saint-Simon, C. H. (1974). *Social organization, the science of man, and other writings*. New York: Harper & Row.
- Schabert, T. (1986). Modernity and history I: What is modernity? In A. Moulakis (Ed.), *The promise of history: Essays in political philosophy* (pp. 22–32). New York: Walter de Gruyter.
- Seth, S. (2016). Is thinking with “modernity” Eurocentric? *Cultural Sociology*, 10(3),

385–398.

Sills, D. L. (1986). A note on the origin of “interdisciplinary”. *Item*, 40(1), 17–18.

Stocking, G. (1987). *Victorian anthropology*. New York: Free Press.

Wallerstein, I., Juma, C., Keller, E. F., Kocka, J., Lecourt, D., Mudkimbe, V. Y., Miushakoji, K., Prigogine, I., Taylor, P. J., Trouillot, M., & Lee, R. (1996). *Open the social sciences: Report to the Gulbenkian commission on the restructuring of social sciences*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Youngblood, D. (2007). Interdisciplinary studies and the bridging disciplines: A matter of process. *Journal of Research Practice*, 3(2), Article M18.